

Műhely

A javítóintézet

„A bármily szépen megalkotott törvény betűje, s annak helyes alkalmazása között annyi kitöltésre váró hézag marad, hogy az elhagyott, a fogyatékos érzékű vágy szellemű, a nyomorék, a züllésnek indult gyermek védelmére és megmentésére ezen felül még okvetlen szükség van az egész társadalomnak e küzdelemben való vállvetett buzgó részvételére is.”

A javítóintézet Aszódon, ez évben 110-ik éve működik. A híres-hírhedt falak között mindig jószándékú törekvésekkel kísérelték meg a bűnelkövető fiatalokat visszavezetni a társadalomba. E törekvések már az intézet megnyitásától kezdve –1884! – komoly ellenállásba, valamint az előítéletek falaiba ütköztek.

A zárt intézet „titkai” elidegenítették a laikusokat, és vizsgálódásra készítették a szakértőket. A korabeli kriminálpedagógus szavait idézve ma, illetve a mai gyakorló pedagógusok és főiskolai hallgatók megfigyeléseit elemezve, összevetve ismét elgondolkodhatunk: Amit teszünk, az hasznos?

Az alábbiakban idézni fogok Ducker Ödön, az aszódi javítóintézet hajdani igazgatójának 1908-as feljegyzéseiből. Megállapításai, meglátásai ma, 1994-ben, különös hangulatot idéznek, főképp azokban, akik huzamos ideje foglalkoznak a javítóintézetben vagy „peremvidékén” bűnelkövető fiatalokkal.

A század elején megfogalmazott gondolatok után a jelenlegi megfigyeléseket, megállapításokat rögzítem. Azt kívánom igazolni, hogy a pedagógusok információk hiányában dolgoznak; illetve azt, hogy leendő gyermekvédő főiskolások felkészítése még további tennivalókat igényel.

Szeretnék ezzel a megközelítéssel is rámutatni arra, hogy az előítéletek rendszere, oksági összefüggései alapvetően és jelentősen nem változnak, a közvetlen tapasztalás nélkülözhetetlen a szakemberek képzésének, felkészítésének programjaiban, az elengedhetetlen belső elhivatottság pedig nem elég ahhoz, hogy valaki a kriminálpedagógia útvesztőiben eligazodjon és eligazodni segítsen a rászorulóknak.

Szeretném itt is kimondani, hogy csak abban az esetben érheti el munkánk az eredményét, ha szigorú, jogi garanciális elemekkel meghatározott, szakmai rendszerekben és feltételekkel működnek a javítóintézetek. Részben ezzel is hozzájárulhatnak a legsúlyosabb előítéletek megdöntéséhez, valamint a javítóintézet kriminálpedagógiai reszocializációs rendszerének, szakmai elismerésének növeléséhez. Ma az intézetekben nincsenek kodifikált szakmai normák és komplex garanciális jogi alapok a reszocializáció tevékenységéhez.

„Némi aggódással lépünk – ezúttal először – a nyilvánosság elé” – írta Ducker Ödön 1908-ban. „Olyasmire vállalkozunk ezzel, amit magunk is a legnehezebb feladatnak tartunk az előítéletek megdöntésére.”

„Számталanszor találkozunk azzal a szemrehányással, hogy dédelgetjük a gonosztevéket, hogy az elvetemült és minden kedvezésre teljességgel érdemtelen emberekre jó bánásmódot, gondos ápolást, sőt szeretetet tékozlunk...”

„Váddá súlyosbodik ez a szemrehányás abban a közkeletű állításban, hogy ez a bánásmód nemcsak hogy nem csökkenti, hanem egyenesen szaporítja a büntettek számát..”

„Pedig a gyűlölet, mint mindenütt, úgy itt is igazságtalan, megfélemezni arról, hogy a büntettek nagy része már a társadalmi helyzeténél fogva jutott szükségképpen a bűn útjára, nem is volt módjában, hogy válasszon a tisztességes munka és a kriminalitás között, hanem az utóbbiba végzettszerűen sodorta a környezet, a-melyben született és nevelkedett”

„A közönség legnagyobb része még ma is körülbelül így gondolkodik a javítóintézetekről:

Fiatal gonosztévők vannak ott összezárva, végeznek is velük valami nevelés-félét, de teljesen eredménytelenül, mert a fiatal gonosztévő, ha kiszabadul, éppen olyan rossz, ha nem rosszabb, mint amikor bekerült az intézetbe, még aki jó volt is romlottan kerül ki, mert a többiek elrontják.”

„Nemritkán elhangzik a szemrehányás, hogy a javítóintézetek luxorikusan vannak berendezve, sokba kerülnek s egy-egy növendék megjavításáért az állam túlságosan magas összegeket áldoz. Ezzel az állítással behatóbban kell foglalkozni, mert igen tiszteletreméltó és olyan körökből került ki, melyek a javítóintézeti ügy iránt a legmelegebb érdeklődést tanúsítják. Azt, hogy a javítóintézetek luxorikusan vannak berendezve, bátran minősíthetjük téves megfigyelésnek.

Ez az állítás legfeljebb szociális viszonyainkra vet igen szomorú világot.” (Ducker Ödön igazgató az 1907-1908. évről)

Mit tudunk?

Gyakorló pedagógusok véleményeit rögzítettük 1993-ban az intézetről. Olyan pedagógusokról van szó, akik nem ismerték előzőleg a javítóintézetet, de gyermekvédelemben dolgoztak, dolgoznak. A következő kérdésekre válaszoltak:

1. Mit tud az intézet működéséről?

– „fiatalkorúak bírósága által elítéltek intézete”
– „bűnelkövető fiatalok nevelőintézete, kevésbé börtön jellegű, inkább segíti a majdani beilleszkedést”

– „nem tudom, szükséges-e, bár valószínű jobb megoldás, mint a börtön”

Több válaszból az derült ki, hogy semmilyen információja nincs a kollégának a javítóintézetről.

2. Véleménye szerint milyen tulajdonságokkal rendelkezzen az, aki segítő foglalkozást választ?

Idézünk a jellemző válaszokból:

– kitartó, türelmes, határozott, elfogulatlan, empatikus
– következetes
– fontos, hogy tudjon a végső kérdésre válaszolni: mi az élet értelme?
– bizalomgerjesztő, nyitott, természetes
– pszichológiai érzéken kívül – egy ilyen helyen – határozottság és robusztus fizikai felépítés, tiszteletet parancsoló alkat.

Kétségtelenül összetett a kép, amit az ideális nevelőről alakíthatunk ki a fentiek szerint.

3. Mi a véleménye a zártságról?

A jellemző válaszokból:

- „mint frusztráló tényező, fokozza az agresszivitást”
- „a zártságot se a felügyelők, se a beutaltak nem viselik jól, mindkét félnek hozzá kell szoknia, bár a beutaltak nehezebben viselik el ezt a dolgot”
- „szerintem ez egy bélyeg, aki beutalt annak a későbbi életére is ki foghatni, aki bejön dolgozni, látogatni annak pedig egy bizonyos távolfartási érzést ad. Ennek lehet, hogy van alapja, lehet, hogy nincs.”
- „a félős, óvatos emberek szerintem ehhez mereven ragaszkodnak. Egy védő, segítő dolgozónál ennek nem így kell működni.”
- „hatékonyan csak ilyen környezetben lehet nevelni őket, a nevelőknek pedig alkalmazkodni kell a kialakult helyzethez”
- „a zártságot jelen esetben büntetésnek ítélem a beutalt részéről, a személyzetnek pedig a munkájához tartozik”
- „a beutalt korlátozva van, a gondozó ezen körülmények közt keresi a kenyerét”
- „szükséges rossznak tartom a zártságot, a beutalt valószínűleg negatívan áll hozzá, a személyzet egy része helyesli, egy része nem „
- „a zártság szükséges rossz, szerintem a zártság a kitörés vágyát kelti az emberekben a lehetőségekhez képest minimálisra csökkentett zártság lenne a legkedvezőbb „

Nézzük meg egy másik dimenzióban, hogy pszichopedagógia szakos, végzős főiskolai hallgatók miként vélekednek egy hosszú munkanap után.

Az első kérdés az intézetre vonatkozott:

1. Mit tud az intézetről?

- „Az aszódi Fiúnevelő Intézetben, kiskorú fiúk bírósági végzés alapján kerülnek ide (nem tudom mennyi időre) a kiskorúság annyit jelent ebben az esetben, hogy a büntett elkövetésekor még kiskorúak voltak.”
- „Az intézetről eddig annyit tudtam, hogy fiatalokú fiúk javító-nevelőintézete, 18-19 éves korukig lehetnek itt ők, s hogy lopás, betörés, stb. miatt kerülnek ide.”
- „Szerintem azok a 14-18 éves fiúk kerülnek ide, akik valamilyen bűncselekményt követtek el: lopás, csalás, betörés. Itt neveléssel próbálják visszahozni a peremről”
- „fiatalokú fiúkat utalnak be ide, akik valamilyen bűncselekményt elkövettek, de koruk miatt börtönbe még nem zárhatják őket”
- „Szerintem kisebb-nagyobb bűncselekményt elkövetett fiatalokúak vannak az intézetbe utalva. Ez lehet a lopástól komolyabb büntettig. (Ez egyéni vélemény, mert nem tudom, hogy valójában mi ez, és kik vannak. itt) „
- „Nem tudom. Hallottam a nevelőgyilkosságról és kb. annyit tudok az intézetről, hogy fiúk számára létesült javító-, nevelőintézet”
- „Csak annyit tudok, hogy nevelőintézet és hogy valami negatív csengése van a nevének”
- „Ez nevelőintézet. 18 év alatti fiúk vannak az intézetben, akik valamilyen bűncselekményt követtek el; antiszociális, disszociális egyének. Ezek a gyerekek koruknál fogva börtönbe nem kerülhetnek.”
- „Azt hiszem, olyan fiatalokú fiúk vannak itt, akiknek már volt dolguk a rendőrséggel, akik loptak, vagy betörték, vagy kábítószerrel. Gondolom a nevelőmunkán kívül valamilyen oktatás is folyik, általános iskolai vagy szakmunkás képzés.”

A terepgyakorlat végén a csoportban eltöltött időt feldolgozzuk. A kiértékelés alkalmával rögzítettek közül a leginkább jellegzeteseket mutatom be:

- „A kríziscsoportban voltam. A légkör nagyon jó volt, pozitívnak tartom, hogy itt a tanárok maguk választhatják meg a nevelési módszereket és a gyerekek aránylag szabadon

élhetnek. Nagyon elkésztő, hogy a növendékek nagy része nem tud a szabadulás után beilleszkedni a társadalomba, és tisztességes életet élni. Azt hiszem, talán jobban kellene őket segíteni, támogatni az alkalmazkodásban, bár tudom, hogy ez mind anyagilag, mind emberileg lehetetlen.

– „Jól éreztem magam a csoportban. Arra döbrentem rá, hogy ezek a fiatalok, akiket én bűnözőnek és veszélyesnek tartottam (egy kicsit zavarban voltam ettől a találkozástól), egyszerűen szerencsétlen kamaszok. Nagyon könnyen kontaktust lehetett velük teremteni. Az esetlenségükből csak úgy sütött a szeretetvágyuk és tanácsstalanságuk. Szívesen maradtam volna még köztük, és szívesen jönnék még vissza hozzájuk. A csoportvezető tanárnő szemlélete, hozzáállása a csoporthoz nagyban befolyásolta ezt a véleményemet. Ebből az ismerkedésből az hatott rám leginkább, hogy lehet mit kezdeni ezekkel a fiúkkal, sőt van is értelme.”

– „Az egyetlen ember, aki nagyon megnyílt, Dezső volt, aki kérdéseinkre elmesélte kislánya és az előző barátnője történetét, de ez inkább egy segélykiáltás volt, nagyon várja, hogy valaki segítsen rajta, fél a tárgyalástól, ami előtte van és talán főleg attól, hogy a mostani barátnője nem várja meg.”

– „Egy csomó meglepő dolgot tapasztaltam, s ezek főleg pozitív élményekkel hatottak rám. Például az, hogy a fiúk nagyon ügyesen és szép kivitelű kerámiákat, agyagfigurákat, szötteket készítenek. Nem hittem, hogy ilyen otthonos ez az intézet, s ilyen jellegű foglalkozások is vannak. Ezekkel a gyerekekkel lehet beszélgetni, fontos lenne, hogy minél többet beszélgethessenek a kintiekkel, ez jelentős mértékben hozzájárulna a társadalomba való beilleszkedésükhöz. Ezeket a gyerekeket lehet szeretni, s fontos hogy foglalkozzanak velük, szükségük van erre. Amikor jöttünk, úgy gondoltam itt agresszív, olyan igazi bűnözőkkel fogok találkozni, s jó érezni, hogy ez nem így van.”

– „A gyerekek elég nyíltak voltak, és mintha nem is nagyon bántotta volna őket, hogy itt vannak. Mondták, hozzászórtak az intézetekhez. Csak kevés volt, aki ki akart kerülni az egészről. A többi is annyira lehetetlennek tartotta, hogy valaha is tisztességesen fog élni.”

– „A befogadó csoport tagjai készségesnek mutatkoztak a beszélgetésre és az értelmesebbek nagyon őszintének tűntek. Meglepett, hogy nincsenek nagymenők, akik terrorizálják a többieket. Azt azonban nem tudom elhinni, hogy tényleg olyan felhőtlenek és vidámak, mint ahogyan azt egy kívülállónak mutatják.”

– „Mi a befogadó csoportban voltunk. A fiúk eleinte hallgatók voltak, később kinyíltak, megnyíltak előttünk, s gondolom hosszabb beszélgetésre is vállalkoztak volna. Talán szükségük van rá. Nem tudom, milyen megoldások szülehetnek számukra, mennyire tanulságos az intézetben eltöltött idő, s hogy mennyire lesznek mások, mikor kikerülnek innen. Úgy gondolom már néhány év óta, hogy szeretnék ezekkel a dolgokkal foglalkozni. Aszód számomra fogalom, s valamilyen rejtélyes dolog, melyben útvesztők, talán zsákutcák is vannak, de jó lenne, ha kiutak is vezetnének belőle.”

– „Semmi nem feszélyezett, jól elbeszélgettünk, ám ismét nagyon elgondolkodtatott, hogy arra a kérdésemre, hogy megfogadták-e, hogy többet nem követnek el bűncselekményt, azt válaszolták, hogy >nem teszünk fogadalmat, úgysem tudjuk teljesíteni.< Egy srác mondta, a többi nevetett. Engem megrázott az élmény, hogy látom hogy itt mennyi mindent megtesznek értük, s ők fütyülnek a világra. Hát, tényleg nem tudom.”

– „A látottak nagyon tetszettek. A fiúknak szerintem csak a bezártság jelenthet gondot. Nagyon sok szórakozási és munkalehetőség van. Sokuknak talán otthon nincsenek ilyen körülményeik. Nekem a bezártság volt furcsa. Jók a munkakörülményeik, az épületek gondozottak, a berendezések megfelelők.”

– „A csoportban meglepően könnyen sikerült beszélgetést indítani, kapcsolatot teremteni. Feszélyezettség nélkül folyt a társalgás, nagyrészt a fiúk beszéltek, saját élményeiket, tudásukat osztották meg velünk. Mindenki (mi is, ők is) kifogástalanul játszották a helyzetnek megfelelő szerepet. Rendkívül jó benyomást tett rám. Sok-sok élménnyel lettem gazdagabb. Kérdés még számomra az intézet tényleges szerepe (és nem rendeltetése), a társadalomban.

Mindenesetre azok a problémák (sorsok, történetek, megoldási lehetőségek és feladatok), amelyek az itteni munka kapcsán fölmerültek lényegesen bonyolultabbak annál, mintsem azt talán gondolni is mertem volna.”

– „Azt tapasztaltam a csoportban, hogy felelősségteljes dolog folyik ott. A gyerekeket nem aszerint ítélik meg, hogy mit követtek el, hanem érzelmileg. Szükség lenne szerintem több női dolgozóra. Ezt azért gondolom így, mert ezek a gyerekek mást beszélnének meg szívesen egy férfival és mást egy nővel. A nők rendkívül sok szeretetet, anyai gondoskodást tudnak nyújtani.”

– „Szerintem kellene több szakember is, akik megfelelő nevelési programmal még jobban a gyerekek segítségére lehetnek. Rájöttem, hogy ezeket a gyerekeket egyszerűen olyan gyerekeknek kell tekinteni, akik segítségre szorulnak, nem pedig bűnözőnek, és rengeteg szeretetet kell nekik adni, mert éppen ez az, amiből eddig a legkevésbé kaptak.”

– „A „Z” csoportban voltam. Tiszta lelkiismerettel állíthatom, hogy nem csalódtam. Nyíltság és egyben szerepjáték volt. De mindenki a rá jellemző szerepválasztással adta ki magát. Mi is. Egy élményben megerősödtem, amióta itt (és még egy-két ilyen intézményben) jártam, hogy nagyon sok általános iskolai tanárnak kellene ebbe >belekóstolnia<, hogy felfogja végre, mi a feladata és mire vállalkozott, és mennyire nem megfelelő a felfogása saját magáról. Én három évig tanítottam olyan környezetben, ahol sok hátrányos helyzetű gyerek, és még több velük kapcsolatot teremteni sem tudó (nem hogy tanító) pedagógus volt. Azt hiszem a mai élmény is hozzájárult ahhoz, hogy bennem tovább megszilárduljon az ebbe a tevékenységbe vetett hit.”

– „Jó lenne, ha részletesebben meg lehetne ismerkedni az intézménnyel, a nevelőkkel és neveltekkel. Nem tudom mennyire nyitott ez a nevelőintézet, de szívesen dolgoznék itt például nyári szünetben, ha lehetőség és szükség lenne rá. A főiskola után mindenképpen nevelőintézetben szeretnék dolgozni. Véleményem a látottakról: szakemberhiány.”

Végezetül ismételtén álljon itt Ducker Ödön gondolata:

„Javítóintézeteinkkel a német, angol és orosz napi sajtó igen gyakran és behatóan foglalkozott, s ismételtén megállapította, hogy az egész európai kontinensen a legmagasabb nívaut képviselik, hogy továbbá a fiatalok kriminalitásával foglalkozó külföldi szakmunkák általában nagyfigyelmet szentelnek a magyar javító intézeteknek; hogy végül javítóintézeteink 1908. évi londoni kiállítása alkalmából kiváló angol szakemberek a belügyi államtitkár elnöklésével tartott értekezleten egybehangzólag megállapították javítóintézeti nevelési rendszerünk kiváló voltát. Elsőrangú szakembereink Olaszországban, Romániában, Angliában és egyebütt a laikus publikumnak számos felolvasást tartottak javítóintézeteinkről, s az azokban folyó munkáltatásról vetített képet mutattak be.” (1908.)

Szarka Attila

(Elhangzott a Nevelőintézeti Tudományos Napokon, Budapest, 1994. március)